

A. Hamman OFM. *Le baptême et la confirmation*. Paris 1960 s. XII 224 (Le Mystère chrétien. Théologie sacramentaire). Desclée.

Sobór Watykański II stał się źródłem konstruktywnych wysiłków zmierzających do odnowy zarówno ujęć teologicznych w doktrynie wiary, jak i wypracowania postaw praktycznych w życiu chrześcijańskim, motywowanych nowym spojrzeniem na dzieło zbawcze i sens chrześcijańskiej egzystencji. W związku z tym obserwujemy bogatą falę twórczości teologicznej, która podejmuje głębszą analizę źródeł chrześcijańskiego życia, będącego z istoty swej życiem sakramentalnym w ramach Wspólnoty Ludu Bożego. Wiadomo, że zasadniczym progiem chrześcijańskiej inicjacji jest sakrament chrztu, bierzmowania, a dopełnieniem sakrament Eucharystii. Hamman w swej książce pt. *Le baptême et la confirmation*, wydanej w serii *Le Mystère chrétien* — omawia dwa pierwsze sakramenty: chrzest i bierzmowanie uwidaczniając znakomicie ich aspekty teologiczne, ekumeniczne i pastoralne. Jest to pewnego rodzaju oddźwięk ze strony katolickiej na twórczość Karla Bartha (*Die Theologie und der heutige Mensch. Zwischen den Zeiten*. München 1930 VIII s. 374—396; *Credo*. München 1935; *Die kirchliche Lehre von der Taufe*. „Theologische

Studien” 1943 Heft 14; *Kirchliche Dogmatik* IV/I, (*Die Lehre von Versöhnung*. Zürich 1953) i Rudolfa Bultmanna (*Der Begriff des Wortes Gottes im Neuen Testament. Glauben und Verstehen*, Bd. I. Tübingen 1958 s. 268—293; *L'interprétation du Nouveau Testament*. Paris 1955; *Geschichte und Eschatologie*. Tübingen 1958; *Le christianisme primitif dans le cadre des religions antiques*. Paris 1950), których publikacje wywołały obfitą falę twórczości, zwłaszcza skryptyurystycznej. Autor omawianego dzieła tkwi w owym nurcie z tą różnicą, że wykład jego opiera się najpierw gruntownie na analizie danych objawienia, zanim ukaże zasadniczy wykład systematyczny.

Sakrament chrztu ujęty jest w szerokiej perspektywie biblijnej, począwszy od przesłanek sięgających rytów Starego Testamentu, poprzez chrzest Janowy, aż do danych teologicznych doktryny św. Pawła i św. Piotra (s. 7—43). Wnikliwe badanie tradycji, sięgającej doświadczeń pierwotnych wspólnot judeo-chrześcijańskich, poprzez twórczość Ojców Kościoła, zarówno wschodnich, jak i zachodnich, pozwoliło autorowi ujawnić całość problematyki teologicznej, dotyczącej chrztu, nie pozbawionej

elementów kontrowersyjnych w przypadku różnicy poglądów między właściwym przekazem tradycji a pojawiającymi się od niego odchyleniami (s. 47—112). W średniowieczu dokonała się poważna systematyzacja teologii chrztu, przy czym decydujący wpływ na ten fakt wywarli św. Bonawentura i św. Tomasz z Akwinu (s. 113—120). Hamman zwrócił również uwagę na poglądy M. Lutra i J. Kalwina, ponieważ ułatwiają one zrozumienie decyzji Soboru Trydenckiego i podjętych przezeń ustaleń doktrynalnych i dyscyplinarnych (s. 121—128).

Poważny sondaż historyczny pozwolił autorowi na wypracowanie rzetelnego wykładu systematycznego, dotyczącego sakramentu chrztu. Czytelnik zapoznaje się z pozycją, jaką chrzest zajmuje w tajemnicy chrześcijańskiej. W tym zdarzeniu sakramentalnym ogniskuje się szereg elementów chrześcijańskiej egzystencji, a więc udział w ekonomii zbawczej, uczestnictwo w tajemnicy Chrystusa, wkroczenie przez wiarę w ramy wspólnoty Ludu Bożego (s. 129—146). Charakter sakramentalny chrztu, motywacje, skuteczność oraz jego konieczność, to konsekwencje poprzednich stwierdzeń (s. 147—160). Autor nie pominął stale dyskutowanej kwestii dotyczącej chrztu dzieci oraz problemu zbawienia dzieci, które umarły bez chrztu (s. 161—170). Poruszony w sposób ciekawy problem ekumeniczny i pastoralny zamyka całość systematycznego wykładu o chrzcie (s. 171—185).

Część druga omawianej pozycji poświęcona jest bierzmowaniu. Problematyka tego sakramentu została podzielona na trzy zasadnicze części tematyczne, z których pierwsza ukazuje aspekt historyczny tego zagadnienia (s. 193—205), część druga zawiera teologię bierzmowania (s. 206—221), by w części trzeciej ujawnić implikacje pastoralne (s. 222—232).

Analizę Hammana cechuje świeżość spojrzenia inspirowana niewątpliwie ożywym nurtem teologii posoborowej. W pierwszym rzędzie należy podkreślić, iż autor starał się w swoim dziele uwidocznić potrójny aspekt tych dwóch sakramentów: chrystocentryczno-pneumatologiczny, eklezjalny i eschatologiczny.

Omawiając szeroko chrzest i bierzmowanie przejawia on właściwą tendencję łączenia ich roli w jedność działania zbawczego Chrystusa i Ducha Św. Chrzest jest sakramentem inicjacji chrześcijańskiej, bierzmowanie zaś stanowi ścisłą jej kontynuację. Zbawcza

ekonomia Boża jako urzeczywistnienie zamysłu Trójcy św. wyraża się osobowym działaniem Chrystusa i Ducha Św. Działanie to nie ma charakteru dwóch następujących po sobie faz, ale jest działaniem, w którym czyn Chrystusa czyni stworzenie zdającym do otrzymania Ducha Św. Chrystus odnawia cały rodzaj ludzki w tajemnicy swej śmierci i chwały. On otrzymuje od Ojca misję posłania Ducha Św. w swoje Imię (J 14, 26). Intymna więź tych dwóch sakramentów — chrztu i bierzmowania — jest racją, dla której niestworzony i ubóstwiający dar, jakim jest udzielenie Ducha Św. członkom Kościoła, nazywany bywa „łaską chrztu św.” Jakkolwiek chrzest i bierzmowanie w praktyce Kościoła nieraz bywają chronologicznie rozdzielone, to jednak dla chrześcijanina jest rzeczą jasną, iż teologicznie są one nierozdzielne tworząc ontologiczną pełnię chrześcijańskiej inicjacji (s. 211—213). Działanie Chrystusa i Ducha Św. poprzez te sakramenty stwarza nierozdzielną więź dwóch aspektów zbawczej skuteczności: obiektywnego i subiektywnego. Wyrażenie św. Pawła: „w Chrystusie Jezusie” określa obiektywną sferę zbawienia: wejście przez wiarę i chrzest w dzieło soteriologiczne Chrystusa. Wyrażenie: „w Duchu Św.” oznacza wewnętrzny i subiektywny aspekt zbawczej skuteczności, mianowicie obecność mocy Boskiej w każdym człowieku ochrzczonym i bierzmowanym. Tak więc Chrystus realizuje jedność Swego Ciała Mistycznego w Duchu św. i przez Niego, Duch św. zaś udziela się wszystkim członkom tego Ciała w Chrystusie i przez Chrystusa (por. s. 219—220).

Dzieło Hammana ujawnia silnie rys eklezjalny, uwidoczniiony w funkcji, jaką spełniają chrzest i bierzmowanie. Kościół znajduje się u początku i u kresu całego procesu sakramentalnego. Dzięki inicjacji neofita staje się członkiem Ludu Bożego, narodu świętego, królewskiego kapłaństwa. To, co wypełniło się raz na zawsze w chrzcie, zyskało świadomą afirmację w bierzmowaniu, przedłuża się i zamyka w Eucharystii dla całego Ciała Mistycznego i poszczególnych jego członków. Działanie Ducha Św. integruje wiernego z Kościołem. Zmartwychwstały Chrystus przyzywa Ducha Św. i powierza Mu „swoich” oraz tych, którzy gromadzą się wokół kolegium apostoelskiego. Duch Św. dopełni zbawczej ekonomii „na końcu czasów”, zapoczątkowanej momentem Chrystusowego zmartwychwstania. Kościół istnieje

je tylko w tej mierze, w jakiej jest on dziełem Ducha Św. i każdy wierny realizuje w pełni tajemnicę wiary o tyle, o ile spełnia się w nim dzieło Ducha Św., który prosi, uświęca i dopełnia (por. ss. 137—146; 207 n.; 218).

Należy zwrócić również uwagę na widoczny rys eschatologiczny w omawianej rozprawie. Pawłowy obraz „naznaczenia” lub „pieczęci-sphragis” — analizowany przez autora, wyraża poddanie neofity pod władzę Ducha Św., który w nim realizuje plan zbawczy aż do końca. Zmartwychwstanie Chrystusa, w którym jesteśmy ochrzczeni, jest równocześnie punktem wyjścia i kresem procesu paschalnego i eschatologicznego. Działanie Ducha Św. przekształca neofitę na obraz Chrystusa Zmartwychwstałego. Odtąd cały człowiek aż po swoje zmartwychwstałe ciało i ludzkość w swej totalności wezwani są do uczestnictwa w chwale Chrystusa. Chrzest i bierzmowanie inicjują tę eschatologiczną drogę, gdyż łaska chrztu przekazuje życie Chrystusa uwielbionego. Całe życie chrześcijańskie więc naznaczone jest tą nadzieją, iż w czasie paruzji Chrystus ukaze się w chwale (por. Kol 3, 4), a my razem z Nim (zob. ss. 32, 221, 231 n.).

Warto również podkreślić, że autor w swych merytorycznych rozważaniach nie uchylał się od poruszania kwestii dyskusyjnych i kontrowersyjnych. I tak omawiając zagadnienie zbawienia dzieci zmarłych bez chrztu św. — w sposób przekonywający dał odpowiedź pozytywną wychodząc z teologicznego aksjomatu o powszechnej zbawczej Woli Boga (zob. s. 169 n.). Umiejętnie też zaryso-

wał ewolucję historyczną poglądu w doktrynie katolickiej, dotyczącego relacji między chrztem a przynależnością do Kościoła. Cały ten fragment zamyka podana przez niego nauka II Soboru Watykańskiego, który poszerzył pojęcie wspólnoty Ludu Bożego. Dzięki temu rozprawa zyskała dodatkową, sympatyczną cechę ekumenizmu, wynikającą z łaski chrztu, a rozwijanego na drodze wiary i miłości (por. ss. 171—177).

Całość tej publikacji wydana jest nadzwyczaj starannie i cechuje ją obfitość elementów informacyjnych. Czytelnik ma więc do dyspozycji tabelę cytowanych w książce tekstów biblijnych, indeks soborów i dokumentów, spis autorów apokryfów, dzieł literatury starożytnej i średniowiecznej. Autor umieścił również indeks autorów cytowanych w niniejszym dziele oraz indeks rzeczowy. Skróty wydań źródłowych i ważniejszych prac klasycznych posiadają również swój klucz na początku publikacji, wstęp zaś i ogólne zakończenie pozwalają na uchwycenie głównych idei, jakie autorowi przyświecały w redagowaniu tego pożytecznego dzieła. Być może, autor kierując się skłonnością badacza patrystyki nieproporcjonalnie szeroko rozpracował ten okres, będąc bardziej oszczędnym, gdy chodzi o inne okresy w historii teologii sakramentów, ale nie pomniejsza to wcale waloru dzieła, owszem daje okazję do pogłębionego przyswojenia sobie tradycji na tym odcinku chrześcijańskiej doktryny i życia.

Ks. Seweryn Rosik